

בס"ד, יום שלישי ג תמוז תשפ"ד

9 ביולי 2024

תיק מס' 84054

פסק דין

לבין
מזמין העבודה
הנתבע

בעניין שבין
קבלן שיפוצים
התובע

א. רקע

התובע הינו קבלן שיפוצים שהוזמן על ידי הנתבע להפוך את חדר ההסקה שבביתו לחדר אמבטיה. בתאריך ד' סיוון תשפ"ג (24.5.2023) שלח התובע לנתבע הודעת וואטצפ עם הצעת מחיר על סך 24,000 ש"ח עבור העבודות הבאות: (1) פירוק הריצוף הקיים והתקנת ריצוף חדש. (2) איטום מתחת לריצוף. (3) התחברות למערכת ביוב. (4) התקנת ברזים וצינורות בתקן האירופאי. (5) התקנת כיור אסלה ואמבטיה. (6) התקנת תקרת גבס ירוק משני הצדדים. (7) התקנת תאורה בתקרה. (8) ציפוי קרמיקה לקירות. (9) סגירה ואיטום של גג פתח מערכת ההסקה. (10) הבאת מכולה לפינוי פסולת. (11) שמירה. התובע העריך את זמן העבודה בארבעה חמישה ימים.

לפני מתן הצעת המחיר, ערך התובע סיור במקום, והצעת המחיר נכתבה על מסמך תחת הכותרת – 'הצעת מחיר', עם שם הלקוח [הנתבע] ועם לוגו של עסק התובע.

ע"פ תכתובת הוואטצפ, התובע הודיע לנתבע שעוד לפני תחילת העבודה יגיע עובד של התובע, להראות לנתבע דוגמאות של קרמיקה. למחרת הגיע עובד ערבי וקיבל מהנתבע מקדמה בסך 2,000 ש"ח לצורך רכישת חומרי בנייה. באותו יום ביקש הנתבע מהתובע שיבוא לקראתו במחיר, התובע ענה שיוכל אולי לרדת בין 500 ל-1000 ש"ח. הנתבע לא הגיב על כך.

בתאריך ח' בסיון תשפ"ג (28.5.2023) החלה העבודה בבית הנתבע. העבודה ארכה שמונה ימים. לטענת התובע העבודה התארכה בגלל שהתברר שקו המים הקיים לא היה מספיק עבור האמבטיה, כך שהוא נאלץ למשוך קו חדש גדול יותר מיחידת הדיוור של הנתבע.

ב. טענות התובע

בתאריך י"ח סיוון תשפ"ג (7.6.2023) לאחר סיום השיפוץ, ביקש התובע מהנתבע לסגור את החשבון הסופי ולשלם את יתרת התשלום, אך הנתבע הסכים להשלים לתובע רק עד סך של 18,500 ש"ח, לטענת הנתבע ביום הראשון שבו התחילה העבודה הסכים התובע להפחית את עלות העבודה מ-24,000 ש"ח ל-18,500 ש"ח. התובע

עמוד 1 מתוך 15

מכחיש שאישר הפחתה זו, לדבריו עבודה בסכום שכזה לא מאפשרת שום רווח. עוד טען התובע שאין כל תיעוד בכתב על הפחתה זו, למרות שהנתבע ביקש לתעד כל תשלום, אך "את הדבר ה"פעוט" על עדכון המחיר "שכח" הנתבע לעדכן".

בהמשך העלה הנתבע טענות על איכות העבודה ובכך נגרמה לו עוגמת נפש. בדיון הסכים התובע לטענת הנתבע שהאסלה קטנה מדי, והוא היה מוכן לרכוש אסלה חדשה ולהתקין אותה.

התובע הבהיר שסכום התביעה אינו גדול אך הוא מתעקש על כך, זאת בגלל ההשקעה שלו בבית הנתבע, כולל עימות עם רכז הביטחון בישוב בו מתגורר הנתבע, בכדי לאפשר לפועלים הערבים לעבוד עד שעה מאוחרת יותר. וכן בשל אי דרישת תשלום על תוספת העבודה שאירעה בגלל משיכת קו המים, כולל ריצוף ועבודת גבס שהתווספו.

מוסכם שהנתבע שילם לתובע 18,500 ₪ והתובע מבקש מבית הדין לחייב את הנתבע להשלים את הסכום לסך של 24,000 ₪, קרי לחייב את הנתבע בסך 5,500 ₪.

ג. טענות הנתבע

בפתח דבריו ציין הנתבע שמשפחתו עברה לידה שקטה, ובעקבות כך הם החליטו לבנות אמבטיה. הנתבע חסך במשך ארבעה חודשים לשיפוץ. לנתבע היה חשוב שהעבודה תתקיים בתוך מסגרת תשלום שהוא יוכל לעמוד בה. הנתבע חסך סך של 16,000 שקל עבור השיפוץ, וקיבל הצעות מחיר זולות יותר (18,500 ש"ח מקבלן ערבי), לדבריו הוא לקח הלוואה מאחיו בסך של 2,500 ש"ח והמסגרת שהוא יכול היה לעמוד בה היא סך של 18,500 ש"ח ולא יותר.

עם הגעת התובע לבית הנתבע ביום הראשון לשיפוצים, ביקש הנתבע מהתובע שיפחית לו את התמורה לעבודה מסך 24,000 ש"ח לסך 18,500 ₪. לדבריו התובע הסכים לכך.

בנוגע לתשלום המקדמה טען הנתבע שהוא הופתע מהגעת העובד הערבי, הוא אמר לעובד שעדיין לא סגר עם התובע באופן סופי על השיפוץ, כי הסכום יקר מידי בשבילו. בשלב זה ניסה הנתבע לתפוס את התובע אך התובע לא ענה לו, ולאחר שהפועל לחץ עליו הוא הסכים לשלם 2,000 ש"ח עבור רכישת החומרים (הפועל הראה לנתבע דוגמאות לריצוף).

העבודה הייתה אמורה לקחת חמישה ימים, אך למעשה העבודה ארכה עוד שלושה ימים בשבוע השני שבו הנתבע לא היה בבית. בזמן זה הנתבע קיבל פעמיים קריאות מהביטחון, שהפועלים מסתובבים ללא נוכחות של אדם חמוש.

עוד טען הנתבע, שהאסלה נבנתה בין האמבטיה ובין מכונת הכביסה, כך שהמרווח שיש לאסלה קטן מאוד ולא מאפשר לשבת שם. לדבריו אדם בגיר לא יכול לשבת שם, רק ילדים קטנים יכולים לשבת שם.

כמו כן הפתח של הבודים היה אמור להיות בצד השני של האסלה, אך התובע בנה את פתח הבודים מעל האסלה ולכן הוא לא שמיש.

עוד טען הנתבע שמנורת הלד לא עבדה שבועיים לאחר השיפוץ. כמו כן אי אפשר למלא את האמבטיה במים בגובה של יותר מ-8 ס"מ, כי יש הצפה בחדר האמבטיה כשמשחררים את המים, וזאת ככל הנראה בגלל בעיית שיפוע.

הנתבע סיים שהוא "לא רוצה לתבוע את זה, אם יסתיים בצורה מכובדת" (פרוט' דיון עמ' 7 שורה 17).

ד. תגובת התובע

בנוגע להתארכות העבודה טוען התובע, שהעבודה התארכה עוד יומיים בשבוע השני ולא שלושה ימים כדברי הנתבע, והסיבה הייתה בגלל משיכת קו המים. בנוגע לשמירה טוען הנתבע שבשבוע השני של העבודה שבו הנתבע לא היה בבית, הוא לא השאיר את הפועלים לבד, ואם הוצרך לנסוע הוא לקח איתו ברכב את הפועלים. בנוגע למרווח הקטן של האסלה טוען התובע, שהוא היה מוכן לרכוש לנתבע אסלה חלופית. בנוגע לבודים טוען התובע שהוא בנה על פי מה שהנתבע אמר לו לבצע. בנוגע לתקלה באמבטיה - זו פעם ראשונה שהוא שומע על כך.

ה. נושאי הדיון

- א. האם הייתה גמירות דעת להסכם על פי הצעת המחיר?
- ב. מעשי קניין לכריתת הסכם על פי הצעת המחיר.
- ג. נאמנות הנתבע לטעון שההסכם שונה.
- ד. האם יש חובת תשלום על עבודה ללא הסכם?
- ה. סיכום השיקולים בהכרעת הדין.
- ו. דיון בשאר טענות הנתבע.

ו. האם הייתה גמירות דעת להסכם על פי הצעת המחיר

הסכם מחייב, או חוזה, מבוסס על שלושה מרכיבים: הגדרת פרטי ההסכם, גמירות דעת של הצדדים וביצוע מעשה קניין.

על היחס בין גמירות הדעת למעשה הקניין כתב החזון איש (חושן משפט סימן כב ד"ה כלל גדול) בשם אביו:

כלל גדול יהיה לך בקניינים, דעיקר הקניין הוא שיגמור בליבו להקנות הדבר לחבירו, וחבירו יסמוך דעתו עליו, ויש דברים שקיים להו לחז"ל שבדיבור בעלמא גומר בליבו להקנות לחבירו, ויש שאינו גומר בליבו רק ע"י הקניינים המפורשים מן התורה או מחז"ל. ודוק היטב בזה והפוך בה, דכולה בה, דוק בש"ס ופוסקים ותמצא כן.

טענת התובע היא שפרטי ההסכם הוגדרו בהצעת המחיר ששלח לנתבע. בכדי לבחון האם הייתה גמירות דעת של הנתבע להתחייב לשלם על פי הצעת המחיר – בית הדין בחן את התכתובת בוואטצפ שהייתה בין הצדדים, החל מיום קבלת הצעת המחיר (יום רביעי ד' סיוון תשפ"ג, 24.5.2023) עד לסיום ההתקשרות בניהם (יום ראשון כ"ט סיון 18.6.2023), כדלקמן:

(א) מספר שעות לאחר קבלת הצעת המחיר שאל הנתבע את התובע, מדוע אין ונטה? ומדוע הצעת המחיר לא כוללת את פירוק ההסקה, התובע ענה, שהצעת המחיר כוללת את פירוק ההסקה, ולדעתו אין צורך בבניית ונטה. כמו כן הנתבע שלח הקלטה (מס' הקלטה: WA0076) ובו הוא מבקש לראות דגמי ריצוף. בהקלטה נוספת מתעניין הנתבע אם בחירת האיבזור (כיור אסלה אמבטיה) תתבצע מול העובד של התובע.

(ב) עוד הגיב הנתבע על חלוקת התשלום, וכתב:

אני יכול לתת כ 5000 בתחילת העבודה, כל יום עבודה עוד 2000 שקל והיתרה בסוף העבודה.

מצופה היה שהנתבע יכתוב וידגיש שהסכום הכולל לא מקובל עליו, אבל אין אמירה שכזו, אלא רק בקשה לשינוי הסדר התשלום. מכאן ניתן ללמוד שהנתבע קיבל על עצמו את הסכום שדרש התובע יחד עם בקשה להסדר תשלום נוח יותר. נציין שהנתבע עצמו ביקש במסגרת זו שיהיה תיעוד בכתב על כך שהצעת המחיר כוללת את פירוק ההסקה: "אשמח שתכתוב את זה יותר ברור. חשוב לי, שלא יהיו אי הבנות".

(ג) עוד שאל הנתבע: "מבחינת קבלה, אתה נותן ליי"? התובע הגיב בצורה חיובית שייתן לו קבלה. גם מכאן ניתן להסיק שהנתבע קיבל את הצעת התשלום שהגיש התובע, יחד עם בקשת קבלה על הסכום שישולם.

(ד) הנתבע סיפר לתובע שהוא קיבל הצעת מחיר בסך 18,500 ש"ח מקבלן ערבי, אבל הוא לא רוצה לקחת אותו בגלל אילוצים משפחתיים (הנתבע ורעייתו לא יהיו תמיד בבית, ולא ניתן להעסיק ערבים ללא נוכחות מלאה בבית), כך שהפער של כ-5,500 ש"ח הוא בגלל שהתובע מביא שומר שיכניס את הפועלים. הנתבע ביקש שהתובע ילך לקראתו.

תשובת התובע (בדין השמיע התובע את הקלטת הוואטצפ [פרוט' עמ' 7 שורה 24]):

לגבי המחיר: היומית של שומר בערך 400 ש"ח ואתה רוצה קבלות אז אני לא יודע כמה אני יכול להתגמש אולי קצת. בוא נגיד בלי קבלות אני יכול להוריד 1,000\500 זה תלוי מה יהיה בעבודה, כי זה תלוי מה נמצא מתחת לריצוף, כי אם נמצא שנצטרך לחפור הרבה ולהשתמש בהרבה צינורות זה ייקר את העבודה.

כלומר הנתבע מודע לכך שהתובע מתכוון לעבוד על פי הצעת המחיר, למעט הפחתה עד לסך אלף ש"ח. הנתבע לא כתב שום הסתייגות להקלטה זו.

(ה) במוצאי שבת 27.5.2023 שאל התובע את הנתבע: "נגיע אליך מחר 8:30 - 9 להתחיל עבודה, בסדר"? הנתבע עונה שהוא צריך לצאת לירושלים בשעה זו. למעשה העבודה אכן החלה ביום זה, והנתבע נשאר בביתו בכדי

לקבל את הקבלן ואת שני עובדיו. גם כאן מצופה היה מהנתבע שיאמר שהוא לא מוכן שהתובע יתחיל את העבודה טרם נסגר נושא התשלום בצורה סופית, אך הנתבע לא אומר זאת ובכך מאשר את תחילת עבודה על פי הצעת המחיר שנתן התובע.

ו) ביום ראשון שבו התחילה העבודה כתב הנתבע: "אני אנסה לחכות קצת, אין לי ברירה... אם לא אראה אותך, אז אשאיר מפתח". כלומר מבחינת הנתבע יתכן מצב בו התובע מתחיל את העבודה מבלי לראות אותו ומבלי לשוחח אתו (הנתבע משאיר מפתח ונוסע לעבודתו בירושלים). אילו סבור היה הנתבע שסכום השיפוף טרם סוכם, הוא לא היה מעלה אופציה זו כלל. הרי לפי דברי הנתבע בבוקר תחילת העבודה הוא הוצרך לשוחח עם התובע בכדי להפחית את עלות העבודה מ-24,000 ש"ח ל-18,500 ש"ח (מדובר בהנחה משמעותית בסך של כמעט 23% מהצעת המחיר המקורית).

הנתבע אומנם טען כי הוא התקשר לתובע פעמים רבות אך התובע לא ענה לו. דין טענה זו להידחות. היה על הנתבע לפחות לתעד את בקשתו להפחתה במחיר בתכתובת בוואטצפ, שבה הוא מודיע כי הוא לא מאשר את הסכום הכתוב בהצעת המחיר. עוד טען הנתבע שאי ענייה לטלפון מוכיחה חוסר גמירות דעת מצד התובע. גם טענה זו נדחתה, במיוחד שהצדדים המשיכו להתכתב עוד במוצאי שבת וביום ראשון, מבלי שהנתבע יביע את מורת רוחו מגובה הסכום.

כמו כן בית הדין לא מקבל את האפשרות להסביר, שהנתבע הסכים שהתובע יבצע את העבודה אבל לא במחיר שנכתב בהודעה, כי אין די בכוונת הלב לבטל את המחיר שנכתב בהודעה. וזאת על פי הכלל שקבעו חכמים, שמחשבות וכוונות של הצדדים בהתקשרות בין חוזית או מכר - אין להן חשיבות ("דברים שבלב - אינם דברים"). ולכן גם אם הנתבע הסכים לעבודה ולא הסכים למחיר שנכתב בהודעה, אין משמעות לכוונתו.

סיכום הדברים עד כה, הצעת המחיר ניתנה ביום רביעי (ד' סיון תשפ"ג), ביום חמישי שילם הנתבע מקדמה (כפי שנרחיב בפרק הבא), ובאותו יום התובע שולח הודעה שהוא מוכן להפחית רק עד אלף ש"ח. במוצאי שבת מתאם התובע עם הנתבע הגעה לתחילת עבודה ביום ראשון. כלומר כבר ביום חמישי הנתבע מודע לכך שהתובע לא מוכן להפחית מהצעת המחיר ביותר מאלף ש"ח, ובכל זאת הוא מאשר את הגעת התובע לעבודה, ואף היה מוכן ביום ראשון שהתובע ייכנס לביתו בצורה עצמאית, מבלי לשוחח עם התובע (השארית המפתח בדירה).

לאור כל זאת, מסקנתנו היא שהנתבע גמר בדעתו להתחייב לשלם על פי הצעת המחיר ששלח התובע, למעט הפחתה של עד אלף ש"ח.

ז. מעשי קניין לכריתת הסכם על פי הצעת המחיר

1. מעשי קניין לכריתת הסכם קבלנות

במקרה שלפנינו מדובר על הסכם קבלנות. לצד גמירות הדעת יש צורך גם במעשה קניין לצורך כריתת הסכם קבלנות. בקובץ חוקי התורה: קבלנות, סעיף 9 נמנו מעשי הקניין המועילים לכריתת הסכם קבלנות:

הסכם על עבודת קבלנות נכרת במעשה קניין, ובכלל זה, תחילת עבודה, קניין כסף, קניין שטר, קניין סודר.

ראו במקורות המובאים שם לכל אחד ממעשי הקניין.

2. מעשה קניין בתשלום מקדמה

ביום שליחת הצעת המחיר (יום רביעי ד' סיון תשפ"ג), שאל התובע את הנתבע, האם הוא יכול להגיע לשער לקחת דוגמאות לריצוף. כמו כן ביקש התובע מהנתבע שייתן לו מקדמה "כדי להתחיל בהזמנה של החומרים" (תכתובת ווטצאפ). הנתבע עונה שהוא "יכול מחר בבוקר", ואכן למחרת (יום חמישי ה' סיון תשפ"ג, 25.5.2023) הגיע הנתבע לשער לפגוש את העובד של התובע. הנתבע כתב לתובע, שהעובד "קיבל ממני עכשיו 2000 שקל מזומן". התובע שלח לו אייקון של לחיצת יד (👊).

נמצא שבתשלום המקדמה נכרת הסכם בין הצדדים על פי הצעת המחיר, שהיתה הסיכום היחיד שדובר בין הצדדים.

בדיון אמר הנתבע, שהתשלום שניתן היה עבור רכישת החומרים לעבודה (פרוט' עמ' 5 שורה 1-2):

שילמתי לו 2,000 שקל לגבי החומרים ויצאתי מנקודת הנחה שאני מתחיל בצעד קדימה לגבי העבודה.

אמירה זו מלמדת שגם הנתבע הבין שתשלום המקדמה היה צעד נוסף לקראת ביצוע העבודה. מבחינה הלכתית פירושו: כריתת הסכם מחייב על פי הצעת המחיר.

מכאן שתשלום המקדמה מצד הנתבע היה מעשה קניין שכרת הסכם מחייב על פי הצעת המחיר.

3. מעשה קניין בתחילת העבודה

מלבד התשלום כאמור, די בהתחלת עבודה של הקבלן לכריתת הסכם. במקרה זה, הפועל הגיע בכדי לאפשר לנתבע לבחור ריצוף ולאחר מכן לרכוש את חומרי העבודה במיוחד עבור העבודה הנצרכת בבית הנתבע. מציאות זו נחשבת לתחילת עבודה, ובכך נכרת הסכם על פי הצעת המחיר.

כאמור, מעשה הקניין העיקרי הוא התחלת עבודה, ובכך עסקו רבים מהפוסקים. הרמב"ן כתב (מסכת בבא מציעא דף עו עמוד ב):

כשם ששאר הדברים נקנין בקנין - כך שכירות פועלים נקנית בהתחלת מלאכה.

גם בשו"ת התשב"ץ (חלק א סימן סד) קבע, שבשכירות פועלים יש תוקף גם לסיכום בעל פה בתוספת התחלת עבודה:

דע, כי שכירות פועלים אין צורך לקנין כלל, אלא בדברים בעלמא הם נשכרין.... שכשם ששאר דברים נקנין בקנין, כך שכירות פועלים נקנה בתחלת מלאכה.

כך גם כתב הריב"ש (סימן תעה, מובא בש"ך בסימן שלג ס"ק יד):

שאין שכירות הפועל צריך שטר ולא קנין, אלא כל שעשה הפועל מלאכתו - חייב השוכר לתת לו משלם שכרו שהתנו עמו.

וכך גם כתב הגר"א (בסימן שלג ס"ק ה):

וכמו ששאר דברים נקנין בקנין - כן שכירות נקנה בהתחלת מלאכה.

עוד הוסיף ריב"ש (סימן תעו) וכתב שבעניין זה אין הבדל בין פועל ובין קבלן:

והנני יוסיף להפליא עליכם איך פליאה דעת מכם בדבר ברור כזה, שאין חלוק בין שכירות פועל ליום אחד או שכיר שבת או שכיר חדש או שכיר שנה, או שהוא קבלן, שקבל קמה לקצור או כרם לבצור, שבכל אלה אין צריך קנין, אלא התחלת המלאכה היא הקנין.

המחנה אפרים (הלכות שכירות פועלים סימן ה) הוסיף שכך גם ניתן ללמוד מדברי שו"ת הרא"ש (כלל קד סימן ב), המרדכי (מסכת בבא מציעא סימן שמב) והטור (סימן שלג), שמרגע תחילת עבודת הקבלן - אין אפשרות לחזרה, כי מתחילת העבודה יש שעבוד הגוף של הקבלן עד שיסיים את העבודה. הנחל יצחק (חושן משפט סימן לט סעיף יז) ציין שגם מדברי הרמב"ן (שם) והריטב"א (מסכת קידושין דף מז עמוד ב) משמע, שאין חילוק בין פועל ובין קבלן¹.

אומנם יש מהפוסקים הסבורים, שדין קבלן שונה מדין פועל, ותחילת עבודת הקבלן לא חשובה לקניין (כך הבין מחנה אפרים [הלכות שכירות פועלים סימן ה] בדעת הגהות אשרי [מסכת בבא מציעא פרק ו סימן ו]), אך גם לשיטה זו, לאחר שכלי העבודה של הקבלן מונחים בבית בעל הבית - יש לראות בכך מעשה קניין המחייב את הצדדים, וכפי שכתבו התוספות (מסכת בבא מציעא דף מח. ד"ה והא) בשם רבנו תם: בעל הבית שמשך את כלי העבודה של העובד (כגון משך את הקולמוס של הסופר) - בעל הבית לא רשאי לחזור בו. וכך פסק הרמ"א (בסימן שלג סעיף א): "ויש אומרים דאם משך בעל הבית כלי אומנות שעושה בהם מלאכה - אין הבעל הבית יכול לחזור בו".

¹ הרמב"ן סבור שהסכם עבודה נכרת בתחילת המלאכה בגלל קניין חליפין, כלומר ברגע שהעובד התחיל לעבוד - באותו רגע התחייב המעסיק בתמורה לשלם לו על עבודתו. לפי הסבר זה אין הבדל בין פועל ובין קבלן, שניהם קונים בתחילת העבודה מדין קניין חליפין, וברגע שהקבלן התחיל בעבודתו מחויב המזמין לשלם את שכרו.

הריטב"א (שם) כתב: "והוא דמיקני בביקוע (השואל קרדום ובקע בו) - לאו דינא הוא, אלא תקנתא דרבנן שתקנו כן כדי שיהא קיום לדבריהם, שלא יחזור בו בחצי מלאכתו של זה ויפסיד פעולתו, כדתקינו בפועלים שהתחילו במלאכה". משמע מדבריו שבפועלים שהתחילו במלאכתם יש תקנת חכמים שהמעסיק לא יוכל לפטר, כדי שלא יפסידו ויהיה קיום לדברים. סברא זו שייכת גם בקבלן כמו בפועל.

על כך העיר הטי"ז (על סימן שלג סעיף א): גם אם הפועל הניח את כלי העבודה בחצרו של המזמין - נחשב לקניין כי רשותו של אדם קונה. ככל הנראה התובע הניח את כלי העבודה בחצר הנתבע ועל פי דברי הטי"ז יש לראות בכך מעשה קניין שמחייב את שני הצדדים.

4. מעשה קניין בהליכה לבית הנתבע

לפי חלק מהפוסקים, יש לראות ביציאת התובע ופועליו מהבית לעבודה ביום ראשון ח' בסיון תשפ"ג (28.5.2023) - למעשה קניין מחייב (שולחן ערוך חושן משפט סימן שלג סעיף א). וכך כתבו הטור (בסימן שלג א) והש"ך (שם ס"ק יב): "כיון שהלכו - הוה ליה כאילו התחילו ואינו יכול לחזור בו". וכך כתב הפתחי חושן (שכירות פרק ז הערה ט):

ומשמע מדברי הגמרא והפוסקים, דלאו דוקא התחלת מלאכה ממש, אלא גם הליכה למקום המלאכה - חשוב כהתחלת מלאכה, ולפי זה מיד כשיוצא מביתו להגיע למקום העבודה - הרי זה קניין.

אומנם הפתחי חושן הסתפק, האם גם בקבלן אומרים שהליכה למקום העבודה נחשבת לתחילת עבודה או שדין זה נאמר רק בפועל? ואכן האבני נזר (חלק חושן משפט סימן נב) סייג, שדין זה נכון רק בפועל שעבודתו תלויה בזמן ולא בקבלן שקובע בעצמו את זמני העבודה: "נ"ל לחדש דאף דהילוך למלאכה חשיב התחלת מלאכה, כדמוכח בגמ' (ע"ז ע"ב) גבי הלכו חמרים ולא מצאו תבואה - זה בשכיר יום דבהכי מיירי כמו שפירש"י שם בד"ה בד"א שלא התחילו עיין שם, אבל בקבלן - לא הוי הילוך התחלה". האבני נזר סיים בצ"ע לדינא.

נציין שהטור, השולחן ערוך והש"ך לא חילקו בין פועל ובין קבלן בדין זה, אלא כתבו בצורה סתמית שהליכה למקום העבודה נחשבת למעשה קניין, ולפיכך לא ניתן לפסוק כפי ספקו של האבני נזר, אל מול פסיקה סתמית של הפוסקים הנ"ל.

בנוסף, במקרה כאן, התובע שמר בעצמו על הפועלים וכן נסע לרכוש את חומרי הבנייה, ובמצב שגם הקבלן משתתף בעבודה - הוא נחשב גם לפועל. וכך כתב הפתחי חושן (שכירות פרק ז הערה ט): "אמנם אם עצמו גם עושה מלאכה ולוקח פועלים לעזרתו - אפשר שיש בזה משום שכירות פועלים. ועוד אפשר שהקבלן נחשב כשליח לשכור פועלים, שגם זה מדין פועל הוא".

עוד כתב הפתחי חושן:

ומ"מ נראה, שאומן וקבלן שצריך לקחת מדות, וכן חייט, המדידה היא בכלל המלאכה, והוא בדין התחלת מלאכה, וכן בכל כיוצא בזה.

כלומר תחילת עבודה בקבלן צריכה להיות תחילת עבודה ספציפית שמיועדת לטובת בעל הבית ולא הכנות כלליות. במקרה כאן הנתבע בחר בריצוף מסוים כמו כן התובע החל ברכישת חומרי בניין במיוחד עבור השיפוץ בבית הנתבע, כך שיש לראות בכך תחילת עבודה.

לסיכום, בוצעו מספר מעשי קניין לכריתת הסכם קבלנות בין התובע לנתבע על פי הצעת המחיר, ולכן היא מחייבת את שני הצדדים.

ח. נאמנות הנתבע לטעון שההסכם שונה

לטענת הנתבע, עם הגעת התובע לבית הנתבע ביום הראשון לשיפוצים, הוא ביקש הנתבע מהתובע שיפחית לו את התמורה לעבודה מסך 24,000 ש"ח לסך 18,500 ₪. לדבריו התובע הסכים לכך. התובע מכחיש זאת מכל וכל: "מבחינתי לא היה כזה דבר וזה שקר" (פרוט' עמ' 3 שורה 23).

השאלה לדיון היא, לאחר שקבענו (בפרק הקודם) שנכרת הסכם בין הצדדים על פי הצעת המחיר – האם נאמן הנתבע בטענתו שהתובע הפחית את עלות העבודה?

לכאורה יש מקום לקבל את דברי הנתבע, וכפי שפסק שולחן ערוך (חו"מ פט ד): "בעל הבית אומר: 'שתיים קצצתי לך', והשכיר אומר: 'שלשה קצצתי לי' - המוציא מחבירו עליו הראיה". אלא שבמקרה זה יש לתובע ראיה, והיא הצעת המחיר.

לאחר העיון נראה שהנתבע לא נאמן בטענתו ללא הוכחה ברורה, מהסיבות הבאות.

1. ספק שמתעורר לאחר קניין

מדברי רב נחמן בגמרא (בבא בתרא בסוף דף כט עמוד ב-ל עמוד א) אנו למדים עיקרון, שאם יש וודאות שבוצע קניין (הייתה מכירת קרקעות), אלא שלאחר מכן התעורר ספק (האם קרקע מסוימת כלולה במכירה) - הספק לא מוציא מידי וודאי וידו של הקונה על העליונה, למרות שהמוכר היה מוחזק². ההלכה נפסקה כדעת רב נחמן³.

² הגמרא דנה במוכר שקנה קרקעות מאדם ששמו בר סיסין, והוא כעת מבקש למכור נכסים אלו לקונה מסוים. למוכר היו מספר קרקעות ובין היתר הייתה לו קרקע שנקראת 'הקרקע של בר סיסין'. המוכר טוען שקרקע זו רק נקראת בשם בר סיסין, אך באמת היא לא הייתה שלו, אלא הוא ירש אותה מאבותיו, כך שקרקע זו לא כלולה במכירה, כי הוא מכר לך רק קרקעות שקנה מבר סיסין, ולא קרקע שירש מאבותיו. הצדדים פנו לדין תורה אצל רב נחמן שפסק, שהקונה צודק, כי הקרקע נקראת בשם בר סיסין, כך שהדעת נותנת שמדובר בקרקע שנרכשה מבר סיסין, ולכן על המוכר להביא ראיה שזה קרקע של אבותיו ולא של בר סיסין, ואם לא יביא ראיה - הקרקע תעבור לקונה.

הגמ' בהמשך הסבירה את דברי רב נחמן: "כיון דאמר ליה דבי בר סיסין ומיקריא דבי בר סיסין - עליה ידיה רמיא לגלויי דלאו דבי בר סיסין היא". כלומר ברור לבית הדין שבוצעה מכירה, אלא שלאחר מכן יש ספק האם המכירה כוללת קרקע מסוימת, במצב שכזה אין בכוחו של הספק להוציא מידי המכירה הוודאית, ולכן צודק הקונה שהקרקע כלולה במכירה.

³ בגמ' (במסכת כתובות דף יג עמוד א) מובא: "דקיימא לן: הלכתא כרב נחמן בדיני". כלומר יש לפסוק בדיני ממונות כדעת רב נחמן. וכך כתב הרשב"ם (מסכת בבא בתרא דף ל עמוד א ד"ה מי לא): "ובהני תרי עובדי - סבירא לן כרב נחמן, דהלכתא כוותיה בדינא. וכן פוסקין פירושי ר' חנינא איש רומי".

בשו"ת מהרי"ט (חלק ב - חושן משפט סימן כח) הסביר מדוע הקונה נאמן :

למדנו שכל הבא להוציא מסתמא דעלמא - עליה דידיה רמיה לגלויי, אף על גב דמרי ארעא הוא, נפקא מחזקתיה וקיימא בידא דמחזיק, דסתמא דעלמא מסייע ליה.

הוסיף והסביר החזון איש (חושן משפט ליקוטים סימן ה בס"ק ז, וכן באבן העזר סימן עב ס"ק ז) :

דהבא בטענה שהיא משנה ומחדשת את הענין - חשיב כמוציא, והמחזיק בטענה המעמדת את הדבר על ענינו הידוע - חשיב מוחזק. וכי היכי דהמוחזק בממון שאין לאחד טענה מחוורת מחברו - מהני חזקת המוחזק להעמיד הממון בידו – הכא נמי כל הני שהממון ידוע טפי לאחד - חשיב כמוחזק, ואידך חשיב כמוציא.

כלומר המושג מוחזק אינו בהכרח מי שמוחזק פיזית בכספים, והתובע אינו בהכרח נחשב למוציא מהמוחזק. אלא מוחזק נחשב מי שטוען טענה הנתמכת בהבנה המקובלת והידועה על העסקה, וכל מי שבא לטעון טענה מחודשת הוא נחשב למוציא.

הסברה לכך היא פשוטה, שיש חזקה שמה שנראה לצופה הוא נכון, הרי שמצופה מהצד השני שיגיב ויאמר שבניגוד להבנה המקובלת הוא לא מסכים לכך, ומכיוון שאין אמירה שכזו, אגן סהדי שהטוען טענה הנתמכת בהבנה המקובלת והידועה על העסקה הוא הצודק ונחשב למוחזק.

כעין סברה זו כבר הביא נתיבות המשפט (בסימן רלו ס"ק א) :

כיון דבפנינו מן הסתם הקרקע בחזקת הלוקח, והוא שטוען שנעשה באופן שנתבטל הקנין - עליו לברר, כי לעולם אין תולין שנעשה דבר מחודש בלא ראייה, כמ"ש הרשב"א (קדושין ס' ע"ב ד"ה וניחוש) לענין תנאי בשב ואל תעשה.

כלומר כל מי שטוען שהקניין התבטל - עליו להביא ראיה לדבריו. נתיבות המשפט הביא ראיה מדיני תנאים שנטל ההוכחה מוטל על מי שבא לשנות (כמבואר בשולחן ערוך בסימן רמא סעיף י). הסמ"ע (בסימן רלו ס"ק כג) ביאר : "דלעולם מוקמין מסתמא שנשאר הדבר כמו שהיה מעיקרא. משום הכי צריך להביא ראיה שנשתנה הדבר ולא קיים התנאי".

יסוד דומה לסברה זו כבר נמצא בדברי הבית יוסף (אבן העזר סימן פו) : "שכל שטוען דבר מחודש - עליו הראיה".

וכך כתב הרא"ש (מסכת בבא בתרא פרק ג סימן ד) : "והלכתא כרב נחמן בהני תרי עובדי, דרבא בהני עניני - תלמיד הוה, ויתיב קמיה דרב נחמן, ואין הלכה כתלמיד במקום הרב". כלומר רבא הינו תלמידו של רב נחמן ואין הלכה כתלמיד.

גם הרמב"ם (הלכות טוען ונטען פרק טו הלכה י) פסק כדעת רב נחמן בסוגית שיכונני גוואי, וכך פסק גם השולחן ערוך (בסימן קמו סעיף יא). גם בסוגית בר סיסין - פסק הרמב"ם (הלכות מכירה פרק כא הלכה כא) כדעת רב נחמן, וכך פסק גם השולחן ערוך (בסימן ריח סעיף כה).

2. חזקת חיוב לנתבע

לעיל קבענו שנכרת הסכם מחייב על פי הצעת המחיר. הסכמה זו יוצרת מוחזקות של התובע בחוב, ולכן הנתבע הוא זה שצריך להוכיח את טענתו בכדי להוציא ממוחזק, ומכיוון שהנתבע לא הוכיח את טענתו, חזקת החיוב בעינה עומדת והנתבע חייב לשלם לתובע.

כתב השולחן ערוך (חושן משפט קצ, יג):

לקח שדה שוה מנה במאתים, ונתן לו מקצת דמים, והמוכר נכנס ויוצא לתבוע השאר - הרי זה ספק אם הוא כמוכר שדהו מפני רעתה אם לאו, ולפיכך הרוצה לחזור, משניהם - אינו יכול לחזור. ואם תפס המוכר ממקח שמכר כנגד המעות שנשארו לו - אין מוציאין מידו.

הט"ז (שם) הקשה, מדוע לא תהיה עדיפות למוכר בגלל שהוא הבעלים הידועים של הקרקע (חזקת מרא קמא)? תירץ הט"ז:

ואין להקשות נימא דמוקמינן בחזקת מרא קמא? ... שאני התם דיש ספק בגוף הקנין, משא"כ הכא דכבר יש מכר גמור בקנין או שטר או ע"י נתינת מקצת המעות, דאלו שוין הן, רק שע"י אומדנא דהמוכר (ד)עייל ונפיק אזוזי אמרינן דנתבטל המקח למפרע, וכיון שיש כאן ספק אין לנו כח לקלקל המקח הברור.

מבואר בדברי הט"ז, שאם הוויכוח הוא האם התרחש אירוע שמבטל את המקח - אין בכוח ספק לבטל קניין או הסכם שנכרת בעבר.

מכאן ניתן ללמוד על המקרה שמונח לפנינו, ההתקשרות החוזית היא ודאית, והטענה שהיה שינוי הוא ספק. לפיכך, אין לבטל את ההתקשרות החוזית הודאית, בגלל ספק שמעורר הנתבע בטענה שהוא ביטל את ההסכמות ויצר סיכום חדש.

לאור האמור, בית הדין מכריע, שלא ניתן לקבל את טענת הנתבע שהוסכם על תמורה בסך 18,500 ₪.

3. טענת מחילה – טענה גרועה

לטענת הנתבע, מחל התובע על חלק מהסכום הכתוב בהסכם, אך התובע מכחיש זאת וטוען שלא מחל. הרמ"א (חו"מ בסימן ע סעיף א) התייחס לטענת מחילה והגדיר אותה כטענה גרועה: "שמחילה טענה גרועה היא". כלומר ללא הוכחה ברורה לא ניתן לקבוע שמדובר בעבודה שנעשית בחינם והתובע מחל לנתבע על חלק משכרו. הטעם לכך: אין זה סביר ואין זה מצוי שאדם יוותר על סכום שחייבים לו, וכדברי בעל כנסת הגדולה (הגהות טור חושן משפט סימן עא) שכותב: "מחילה טענה גרועה היא, דלא עביד איניש דמחיל את שלו".

כך מובא גם בשו"ת הרדב"ז (חלק א סימן שסד):

דלא אמרינן בכהאי גוונא לא מפקינן ממונא מספיקא, כיון שהחוב הוא מבורר צריך שלשון המחילה יהיה גם כן מבורר.

וכך גם ביאר הרב נחום פרצוביץ (חדושי ר' נחום מסכת בבא בתרא דף ה עמוד ב) :

דכיון דאיכא חזקת חיוב - לא מצי הלוח להפטר כי אם בטענה מעלייתא כגון פרעתי, שהחוב עומד לפרעון, אבל בטענה גרועה כגון מחילה וכדו' - לא סגי לפוטרו. [ויש להוסיף ביאור בזה לפמשי"נ לעיל (אות צ"ה) דבמקום חזקת חיוב - לא סגי בטענה גרידתא.

כלומר כאשר יש חזקת חיוב – לא ניתן להיפטר בטענה לבד ללא הוכחה לדברים, וודאי שלא ניתן להיפטר בטענה גרועה שהיא טענת מחילה.

ט. סיכום השיקולים בהכרעת הדין

להלן סיכום השיקולים של בית הדין בהכרעתו מדוע לקבל את טענות התובע :

א. התובע הגיש הצעת מחיר בכתב על סך 24 אלף ש"ח. לאחר קבלת הצעת המחיר - יש בקשה מהנתבע להוסיף ונטה ופירוק הסקה ולהסדר תשלום שונה. מצופה היה שהנתבע יכתוב וידגיש שהסכום לא מקובל עליו, אבל אין בקשה שכזו, אלא רק בקשה לשינוי הסדר התשלום.

ב. התובע שילם סך של 2,000 ש"ח עבור רכישת חומרי הבניין עם אמירה: "יצאתי מנקודת הנחה שאני מתחיל בצעד קדימה לגבי העבודה".

ג. התובע שלח הודעה בה הוא אומר שהוא מסכים להפחית עד אלף ש"ח, גם כאן מצופה היה שהנתבע יכתוב וידגיש שהסכום לא מקובל עליו, אבל אין שום הסתייגות מצידו.

ד. הנתבע אישר את הגעת התובע לעבודה, ואף היה מוכן ביום ראשון שהתובע ייכנס לביתו בצורה עצמאית, מבלי לשוחח עם התובע (השארית המפתח בדירה), זאת למרות שלדבריו סכום העסקה לא נסגר בצורה בסופית.

ה. כל תשלום ששילם הנתבע תועד בוואטצפ, אבל לנושא שינוי הצעת המחיר כלל אין תיעוד בוואטצפ. כך אמר הנתבע (פרוט' דיון עמ' 6 שורה 16): "אני מיוזמתי כך נוהג תמיד לתעד תשלומים". גם מתכתובת הוואטצפ עולה שהנתבע ביקש מהנתבע שיכתוב לו את הסכומים שהוא קיבל, ואכן התובע היה כותב שהוא מאשר קבלת סכום מסוים. כך שיש ריעותא בטענת הנתבע שאת שינוי סכום עלות השיפוץ דבר שהוא כה יסודי – אין לו כל תיעוד בכתב.

ו. הנתבע עצמו ציין שרק מה שבכתב מחייב ומה שבעל פה לא מחייב (פרוט' דיון עמ' 5 שורה 15): נתבע: כל עוד הדברים לא חתומים - יש מקום להתגמשות באמצע, אבל הצעת מחיר לא חתומה - זו המלצה בלבד וכל עוד לא נחתם - זה לא הסכם.

...אב"ד: אתה טוען שהצעת מחיר היא המלצה לכל דבר ומקום למשא ומתן, ומצד שני ה-18,500 גם לא חתום, אם כן גם לדברך זה סכום לא מחייב, כי לטענתך מה שבעל פה לא מחייב? נתבע: זו התחייבות הדדית בעל פה ולכן אנחנו פה וזו הייתה הטעות שלי שלא תיעדתי. מבחינתי אני לא חייב שקל.

- ז. נטל הראייה מוטל על מי שבא לערער על מעשה קניין מוכח.
- ח. לאחר שקבענו שנכרת הסכם שמחייב את הצדדים, לא ניתן לקבל את דברי הנתבע, שהוא לא התכוון להתחייב לגובה התמורה על עבודת השיפוץ, כי מבחינה משפטית, אין כל תוקף למחשבות שיש בלבבו של אחד מהצדדים, וכדברי השולחן ערוך (חו"מ רז, ד): "שהרי לא פירש, **ודברים שבלב אינם דברים**".
- ט. בית הדין השתכנע ממהימנותו של התובע.

כאמור לעיל, התובע אמר בהקלטה שהוא מוכן להפחית עד לאלף ש"ח מהצעת המחיר. להבנתנו מדובר על הפחתה שנועדה לעבודה ללא חשבונית, דבר שאסור על פי חוק, ואינו יכולים להיות שותפים לה, ולפיכך לא נתייחס להפחתה זו.

ממכלול התנהלות הנתבע לאחר קבלת ההודעה אנו למדים, שהנתבע הסכים להתקשרות בין הצדדים, ומשכך הסכים שנכתב בהצעת המחיר בהודעה הוא הסכים המחייב, ולפיכך הנתבע חייב לשלם לתובע סך של 5,500 ש"ח.

י. דיון בשאר טענות הנתבע

הנתבע העלה מספר טענות כנגד איכות הבנייה של התובע ועל כך שהשמירה הייתה לקויה:

(א) מרווח קטן לאסלה - לטענת הנתבע האסלה נבנתה בין האמבטיה ובין מכונת הכביסה, כך שהמרווח שיש לאסלה קטן מאוד (54 ס"מ) ולא מאפשר לאדם בגיר לשבת שם, רק ילדים קטנים יכולים לשבת שם. אומנם התובע טוען ש"הוסכם על כך מראש. לא חרגנו מהעבודה" (פרוט' דיון עמ' 8 שורה 22).

דיון: בדיון הודה הנתבע שהוא זה שאמר לתובע היכן לבנות כל דבר (פרוט' דיון עמ' 6 שורה 4 ואילך):

אב"ד: הייתה תוכנית אדריכלית?

נתבע: לא. **אני אמרתי לו איפה לעשות.**

ומשכך לא רשאי הנתבע לבוא בטענות על כך שהאסלה נבנתה ללא מרווח. אומנם בדיון הסכים הנתבע להפחית 1,000 ש"ח מהתביעה כפיצוי על המרווח באמבטיה (פרוט' דיון עמ' 8 שורה 14-6).

(ב) איכות השמירה – התובע התחייב לשמור על הפועלים הערבים, אך לדברי הנתבע, התובע לא נכח במקום. עוד טען הנתבע: "אשתי נאלצה שלא לצאת מחדרה רוב שעות היום, כיון שלא היה שם, והרגישה חוסר ביטחון בביתה, למרות שהתחייב על כך, והגעה שלי פעמיים מהעבודה בירושלים במיוחד לדרישת מוקד הביטחון של היישוב עקב דיווח על ערבים פועלים מביתנו שמשוטטים ברחוב". מאידך התובע טוען שבזמן שהנתבע לא נכח בבית – הוא נכח עם הפועלים ואם הוצרך לנסוע הוא היה לוקח את הפעלים עמו ברכב (פרוט' עמ' 9 שורה 14).

דיון: התובע שלח הקלטה של רכוז הביטחון של היישוב שבו הוא אומר במפורש שהתקלה שהייתה איננה תקלה משמעותית בגינה הם נוקטים בסנקציות, אלא רק בהתראה. למעשה רכוז הביטחון לא מנע את כניסת הפועלים במהלך כל העבודה, והנתבע לא הוכיח שנגרם נזק כספי כתוצאה מאיכות השמירה של הנתבע, ולפיכך התביעה נדחת.

ג) התאריך הכתוב על הצעת המחיר – במסמך ששלח הנתבע לאחר הדיון נכתב: "הצעת המחיר רשומה על תאריך 24.5.2023 שזה יום רביעי, יום לפני ערב שבועות, אך התאריך העברי שם... הינו י"ז בשבט התשפ"ג, אז אני טועה אולי מדובר בבלבול שלו בין 2 הצעות מחיר: אחרת לא מוסבר הפער התמוה בתאריכים".

דיון: אכן מדובר בטעות בתאריך ולא בבלבול שלו בין שתי הצעות מחיר. נציין שמיד לאחר שליחת הצעת המחיר - שלח התובע לנתבע בתכתובת הוואטצפ שיש טעות בתאריך: "ראיתי שהתאריך העברי טעות". כך שמדובר בטעות סופר שלא ניתן ללמוד ממנה כלום.

ד) טענות על ליקויים נוספים - הנתבע טען שהפתח של הבודם היה אמור להיות בצד השני של האסלה, אך התובע בנה את פתח הבודם מעל האסלה ולכן הוא לא שמיש. אומנם התובע טוען שמדובר בחדר קטן וכך היה התכנון (פרוט' דיון עמ' 8 שורה 19). עוד טוען הנתבע שלא ניתן למלא את האמבטיה ביותר מ 6-7 ס"מ, כי אחרת, כשפותחים את הפקק באמבטיה, כל חדר האמבטיה מוצף במים. אך התובע טוען כי זו הפעם הראשונה שהוא שומע על כך. וכן מנורת לד שנשרפה לאחר השיפוץ. לאחר הדיון שלח הנתבע מסמך ובו כתב שיש גם "סדקים כמו היפרדות" של תקרת הגבס, כפי שניתן לראות מעל האמבטיה.

דיון: הנתבע בדיון אמר שהוא "לא רוצה לתבוע את זה, אם יסתיים בצורה מכובדת" (פרוט' דיון עמ' 7 שורה 17). בהמשך הדיון חזר הנתבע ואמר שהוא מוכן "ליותר בלב שלם ולא לתבוע את הנזקים שעברו" (פרוט' דיון עמ' 10 שורה 17). לאור דברים אלו טענות אלה לא יידונו כאן. למותר לציין שהתובע מחויב באחריות על עבודתו, וכפי שהוא ציין בדיון שעדיין הוא מתקן ללקוחות על חשבונו (פרוט' דיון עמ' 8 שורה 7).

לסיכום: הנתבע חייב לשלם לתובע סך של 5,500 ₪ בתמורה לשכר העבודה. בדיון אישר התובע להפחית סך של אלף ש"ח בגין הליקוי של האסלה, ולפיכך הנתבע חייב לשלם לתובע סך של 4,500 ₪ (נזכיר את שכתבנו לעיל, שאיננו מפחיתים עוד אלף ש"ח כפי שהציע התובע בהקלטה, כי להבנתנו מדובר על הפחתה שנועדה לעבודה ללא חשבונית, דבר האסור על פי חוק).

יא. הוצאות משפט

על פי המדיניות ההלכתית של רשת בתי הדין ארץ חמדה גזית, כאשר הצדדים התנהלו באופן הוגן בהליך הדיון המשפטי, בית הדין רואה את פנייתם כפנייה משותפת, ולכן הם מתחלקים ביניהם בשווה בתשלום אגרת בית הדין (אודות נושא זה ניתן לעיין באתר בית הדין). כך היה במקרה זה.

התובע שילם 750 ש"ח עבור אגרת בית הדין, לפיכך על הנתבע לשלם לתובע 375 ש"ח עבור השתתפות באגרת בית הדין.

יב. החלטות

- א. הנתבע, חייב לשלם לתובע מר סך של 4,500 ₪.
 - ב. בנוסף, הנתבע חייב לשלם לתובע סך 375 ₪, בגין אגרת פתיחת תיק.
 - ג. התשלום יבוצע בתוך 35 יום מהמועד הנקוב על פסק הדין.
 - ד. ניתן לערער על פסק הדין בתוך 30 יום מהמועד הנקוב עליו.
- פסק הדין ניתן בתאריך ג' תמוז תשפ"ד, 9.7.2024

בזאת באנו על החתום

הרב אדן שמואלי

הרב ישועה רטבי, אב"ד

הרב נריה צבי